

УДК 159.953.5

Л. В. Бондаренко,
кандидат філософських наук,
професор психології

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

В статье рассматриваются проблемы воспитания молодежи и определяются основные методологические подходы в педагогике и психологии.

In the article the problems of education of young people are examined and basic methodological approaches in pedagogics and psychology are determined.

1. Вирішення проблем виховання молоді на початку ХХІ ст. потребує визначення основних методологічних підходів у педагогіці та психології.

Перша проблема — відношення соціальної системи і особистості. Вітчизняні концепції виховання стверджують, що людина народжується індивідом, а потім стає особистістю завдяки і у процесі соціального впливу. Такі концепції виходили з того, що всі народжуються рівними, а для розвитку гармонійної людини потрібно забезпечити рівні соціальні умови і саме тому відбуваються соціальні революції. Це основне положення і нині займає головне місце в сучасній вітчизняній психології. Під час вивчення персонології це положення вимагає пояснення, тим більше, що в концепції онтопсихології суспільство виступає як «монітор відхилення». Тобто в онтопсихології особистість розвивається «всупереч» соціуму, а у вітчизняній психології — «завдяки». Таким чином, головна методологічна проблема — це зв'язок особистості і суспільства. Без відповіді на це питання неможливо не тільки викласти теоретичний матеріал, але й пояснити актуальні проблеми суспільної практики, педагогічної і психологічної діяльності.

2. Суспільство не може бути вищого рівня, ніж самі люди. Більше того, суспільство розвивається завдяки сильним, обдарованим і талановитим особистостям. Але програє в цих стосунках завжди особистість тому, що вона вмирає, а система залишається. Як влучно сказав А. Менегетті: «Система не моргнувши оком знищить найталановитішу особистість, якщо вона піде проти системи. Це влада більшості, або влада самої влади».

Традиційно соціалістична система створювала особистість під свої соціальні концепції, обґрунтовуючи це науковим, тобто об'єктивним, підходом до всіх соціальних проблем. Згідно з цим «науковим підходом» особистість розглядалась як об'єкт виховання та освіти і навіть стверджувалося, що індивід взагалі не може стати особистістю без певного суспільного впливу. При цьому не враховувалося, що суспільство не існує абстрактно (об'єктивно), це ті самі люди зі своїми цілями та інтересами, які присвоюють собі право через особливості самої влади, вирішувати свої проблеми, виходячи із своєї мотивації, своїх ідеалів, бути об'єктивною основою перетворення суспільства і світу взагалі і особистостей зокрема. Такі собі «планіфікатори», за висловом Б. Скіннера. Недарма в одному із приміщень Радянської влади в роки Жовтневої революції висів лозунг «Залізною рукою заженемо суспільство до щастя!».

Виходячи з «наукового», об'єктивного підходу, науковці розглядали проблеми виховання з суто теоретичних позицій, освіта ставала «предметною», педагогіка шукала методи і методики, які підходили б для всіх з урахуванням соціальної рівності. Навіть психологія розвивалася тільки як психологія виховання комуністичної особистості, а психологія розвитку закінчувалася періодом закінчення школи.

Суспільство наче не помічало, що є злодії, наркомани, інваліди, є сексуальні проблеми, підсвідомі потяги і різна мотивація суб'єктів «діяльності». Суспільство було шоковане після фільму «Маленькая Вера», а потім хитнулося у протилежний бік, продаючи презервативи на прилавках продуктових магазинів.

Інші автори, виходячи саме з ідей гуманізму, періодично намагалися розглядати проблеми розвитку особистості, проблеми «Я-концепції», становлення самосвідомості.

Парадокси педагогічної виховної системи і психологічної науки, зокрема і в цих умовах, проявлялись у двох напрямках:

- натуралістичному (природному, предметному), який базувався на передачі об'єктивних знань, установок, демонструючи науковий підхід;
- гуманістичному, який виходив з цілісної природи людини, яка розвивається в конкретних суспільних умовах, віддзеркалюючи всі його проблеми, переваги і недоліки.

Натуралістичний аналіз в педагогіці і психології використовує дискретний лівопівкульовий підхід, коли все поділяється на частини (потреби, мотиви, види і навіть складові психічних процесів)

і розглядається взагалі, з «наукової» точки зору. Як наслідок, наука розвивалася сама по собі, створювала системи, структури, а людина — сама по собі через засади буття, іноді намагаючись впливати на систему, створювати нові основи свого середовища, а іноді не побачивши шляхів вирішення проблем, хворіючи, спиваючись, вживаючи наркотики. Імуннодефіцит теж в цьому ряду.

Розглядаючи педагогічні та психологічні проблеми молоді на початку XXI століття, треба згадати вислів Протагора, що саме «людина — міра всіх речей», відмовитися від наукоподібних досліджень, забезпечивши гуманітаризацію освіти, виховання, педагогіки і психології.

Звичайно, особистість розвивається в суспільстві, у певному середовищі, і питання не про відмову від суспільного впливу на особистість, а про акценти в педагогічній, психологічній діяльності. Це об'єкт, суб'єкт і предмет відповідної науки взагалі.

3. Гуманітарна освіта і гуманітаризація самої освіти мають стати напрямками розвитку особистості. Але гуманізм теж має свої вади. Свого часу Ніцше сказав, що «гуманізм — це рівнина, вона не терпить не тільки гір, але й висоти, а добрі і справедливі завжди знищують творців».

Особистість — суб'єкт суспільства, суб'єкт власного розвитку, суб'єкт самопізнання, суб'єкт своєї власної психіки. Враховуючи суб'єктивні і суб'єктивні засади, суспільство передає цим суб'єктам накопичений досвід, знання, зокрема і комплекси, і стереотипи, і міфи, і ілюзії, і помилки. І саме суб'єкту потрібно в усьому цьому розібратися, маючи на увазі, що це і є власне зовнішнє і внутрішнє середовище, від яких залежить його життя. Тому зрозуміло бажання української школи психології розглядати психологію не як науку про закономірності психічних процесів, а як науку про людину, яка є суб'єктом психіки і своєї психічної діяльності, розглядати психологію і власне життя через вчинок, визначаючи його як «ствердження через комунікацію». Хоча однією комунікацією тут не обійтися, потрібно розібратися і перетворити все те, що передається суб'єктові у спадщину як умову саморозвитку і розвитку суспільства зокрема.

4. Зараз ми активно обговорюємо проблеми входження у світове співтовариство. Видається, що не гріх, відновлюючи власні традиції, розвиваючи національну свідомість, національну систему виховання і освіти, використовувати вже накопичений міжнародний досвід, бо не одні ми на планеті опікувалися цими проблемами.

Європа і США ще в 30-ті роки минулого століття проголосили «навчання через досвід». Таке гасло буде доречним і в нашій системі, враховуючи позитивний і негативний суспільний і суб'єктивний досвід нашого життя. Вони висловлювали це як напрями виховної роботи для з'ясування питань:

- Звідки я йду?
- Де я зараз?
- Куди я йду?

Реалізація цих напрямів дає змогу їм виокремити і реалізувати певні гуманістичні підходи:

- терапевтичний — визначити, що треба діагностувати і надавати корекції;
- біхевіористський — як вирішувати проблеми, які з'являються в сучасних умовах;
- гігієнічний — це проблеми психічного, фізичного і суспільного здоров'я;
- динамічний — колективне визначення, усвідомлення і вирішення проблем в активних формах спілкування.

5. Ми вже досить говорили про те, звідки ми всі йдемо. Однак, здається, що ми не усвідомили, які старі стереотипи нам заважають вирішувати наші проблеми і рухатися активно вперед. Ностальгія по тому, де все було зрозуміле, усталене, заважає реально усвідомити, як вийшло, що за добрими намірами з'явилася деградація значної частини населення, яка жебракує і не вміє не тільки нормально жити, а навіть пристосуватися до умов, що швидко змінюються.

Упроваджуючи концепцію «діяльності», «комуністичного ставлення до праці», ми ще й досі не можемо досягнути причини та наслідки мільйонного безробіття. Або наші концепції особистості науково неспроможні, або «життя йде неправильно», як казав відомий персонаж мультфільму, «це неправильні бджоли, вони дають неправильний мед».

Наука має дати відповідь не тільки на запитання «звідки ми йдемо?», але й на запитання «де ми зараз?», а без цього нам не визначитися «куди ми йдемо?».

Нового методологічного підходу вимагають і концепція «діяльності», і концепція «свідомості». Адже спостерігається як намагання все пояснювати через діяльність, забуваючи про поведінку, так і некритична заміна «діяльності» проблемою «активності».

Що стосується «свідомості», то вона ще й досі розглядається як «усвідомлення закономірностей навколишнього світу», хоча

в зарубіжній психології мова йде про стани свідомості, в яких визначаються пробуджені (екстравертовані), альтернативні і патологічні стани свідомості, розглядаються проблеми сну і сновидінь, марення, гіпнотичного стану, стану свідомості перед смертю, вплив нейродепресантів, збуджуючих засобів, вплив наркотиків на свідомість особистості.

6. Звичайно, аналізуючи проблеми, які є в молодіжному середовищі, легше за все сказати, що в нас «неправильна молодь», бо ми не завжди можемо зрозуміти, чого вона хоче і куди вона йде. Але це не відповідь, життя таке, яке воно є. Ми не можемо охрестити його правильним чи неправильним. Проблема в тому, яке життя буде позитивним, як воно буде впливати на існування самого життя в майбутньому, від чого воно буде «хворіти», і чи вистачить у молоді здорового глузду визначити таке суб'єктивне і суб'єктне ставлення, яке спирається на здорових, талановитих і обдарованих, не знищуючи їх самих, бо життя, а не тільки система, має продовжуватися.

Таким чином, суспільство, існуючи об'єктивно, має суб'єктивну основу, розвивається або деградує завдяки конкретним суб'єктам, бо саме суб'єкт визначає напрям, динаміку вітального розвитку суспільства, розвиток не тільки психіки особистості, але й самого життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Менегетти А. Система и личность.— М., 2003.— 388 с.
2. Основи психології: Підруч. / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця.— К.: Либідь, 1995.— 632 с.
3. Попова М. В. Психология как учебный предмет в школе.— М., 2000.— 288 с.

Ключевые слова: *личность, педагогика, общество, деятельность, воспитание.*

Key words: *personality, pedagogics, company, activity, education.*